

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ІЗ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

FOREIGN EXPERIENCE OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF TRAINING SPECIALISTS JUDICIAL SYSTEM

Ніколайчук С.В.,
здобувач

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У статті вивчається досвід організації діяльності навчальних закладів із підготовки фахівців судової системи таких країн, як Канада, Франція, Польща, Азербайджан, Російська Федерація, Грузія, Республіка Білорусь та Республіка Молдова. Встановлено, що в кожній із зазначених країн існує спеціально створена установа – навчальний заклад, який забезпечує підготовку та перепідготовку суддів.

Ключові слова: суддівська освіта, навчальні заклади з підготовки фахівців судової системи, підготовка суддів.

В статье изучается опыт организации деятельности учебных заведений по подготовке специалистов судебной системы таких стран, как Канада, Франция, Польша, Азербайджан, Россия, Грузия, Республика Беларусь и Республика Молдова. Установлено, что в каждой из указанных стран существует специально созданная организация – учебное заведение, которое обеспечивает подготовку и переподготовку судей.

Ключевые слова: судейское образование, учебные заведения по подготовке специалистов судебной системы, подготовка судей.

In the study the experience of the educational institutions for training of the judiciary in countries such as Canada, France, Poland, Azerbaijan, Russia, Georgia, Belarus and Moldova. Found that in each of these countries there is a specially created institution - educational institution that provides training and retraining of judges.

Key words: judicial education, institutions for training of the judiciary, training judges.

Постановка проблеми. Суддівська освіта є потужною рушійною силою в розбудові незалежної правової України, де істотним елементом виступає ефективна система правосуддя. Саме тому процес реформування інституту суддівської освіти викликає особливий інтерес як у наукової спільноти, так і в працівників системи правосуддя. Крім того, реформування цієї сфери заслуговує на увагу та підтримку не тільки з боку провідних фахівців і науковців, а й із боку самого законодавця. Адже будь-які новели, спрямовані на вдосконалення інституту суддівської освіти, повинні бути не тільки науково обґрунтованими, а й законодавчо закріпленими, що забезпечить правову основу їх впровадження.

Варто зазначити, що процесу вдосконалення інституту суддівської освіти в Україні сприяє й вивчення питань організації діяльності зарубіжних навчальних закладів із підготовки фахівців судової системи. Саме тому зарубіжний досвід організації діяльності навчальних закладів із підготовки фахівців судової системи викликає неабиякий інтерес у науковців і фахівців системи правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням удосконалення інституту суддівської освіти в Україні присвячено чимало праць як провідних науковців, так і практиків, зокрема А.В. Костенка, Є.А. Бурмака, М.В. Оніщука, Г.П. Середи, В.А. Мазурка, О.В. Тодощака, Н.Г. Шукліної, С.Г. Штогуна та інших. Однак, незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених питанням суддівської освіти в Україні, питання використання зарубіжного досвіду організації діяль-

ності навчальних закладів із підготовки фахівців судової системи й досі залишаються актуальними. З огляду на це вважаємо за необхідне долучитися до наукових пошуків із зазначеної проблематики.

Мета статті – вивчення питання організації діяльності зарубіжних навчальних закладів із підготовки фахівців судової системи.

Виклад основного матеріалу. На практиці в європейських державах зазвичай створюються спеціальні органи, яким доручається організувати підготовку працівників судових органів. Майже у всіх випадках ці органи незалежні від виконавчих і законодавчих органів, хоча ці гілки влади можуть тим чи іншим чином впливати на процес управління; одні установи з професійної підготовки мають статус юридичної особи, інші можуть бути лише підрозділами «незалежного органу» або організаційними підрозділами самої судової системи. У більшості випадків одній і тій же установі з професійної підготовки доручають підготовку не тільки суддів, а й прокурорів, хоча механізми їх початкової підготовки й подальшого підвищення кваліфікації без відриву від основної роботи можуть не збігатися [1, с. 11].

У Канаді професійна підготовка суддів здійснюється Національним суддівським інститутом, основними принципами діяльності якого є такі: 1) обов'язкове чергування форм навчання: лекція/тренінг; 2) дотримання правила: лекційне заняття – донесення інформації, тренінг – отримання певних умінь і навичок; 3) формування навчального курсу за схемою: вибір теми – визначення навчальних цілей –

зміст навчання й інструменти – оцінка результатів курсу; 4) формування «команди» курсу (педагог, суддя, експерт, громадськість); 5) формування засобів оцінювання ефективності курсу [2].

У Національному суддівському інституті існують два види курсів: загальнодержавні, а також курси, які розробляються на замовлення конкретних судів. Існує потреба в навчальних курсах юридичної спільноти та слухачів цих курсів. Узагальнені пропозиції надходять до наглядової ради інституту для обговорення. Остаточні висновки передаються на розгляд Канадської ради суддів, яка вирішує, схвалити чи не схвалити конкретний навчальний курс. У навчальних програмах обов'язково мають відображатися зміни в законодавстві Канади. Крім того, у Національному суддівському інституті діє система дистанційного навчання, яка почала функціонувати з 2002 р. Ця система має декілька форм навчання: електронний вісник і комп'ютерні навчальні програми; онлайн курси, відеокурси та інформаційні ресурси [2].

Варто відзначити, що з метою створення в Україні сприятливих умов для економічного зростання шляхом утвердження верховенства права з травня 2012 р. розпочалася реалізація п'ятирічного канадсько-українського проекту «Суддівська освіта задля економічного розвитку», який орієнтований на розвиток професійних вмінь і навичок суддів у сфері врегулювання спорів, що стосуються приватних компаній та підприємств. Проект спрямований не лише на розробку курсів і програм навчання суддів, а також на розширення управлінських можливостей ключових установ, відповідальних за професійну підготовку суддів, зокрема Вищої кваліфікаційної комісії суддів України й Національної школи суддів України, упровадження нових принципів і підходів у їх роботі [3].

З метою успішної реалізації проекту в травні й липні 2012 р. Україну відвідала делегація канадських експертів, яка складалася з представників Канадської Агенції міжнародного розвитку (CIDA), Національного судового інституту Канади та Офісу Уповноваженого з федеральних судових справ Канади – інституцій, які стали партнерами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Національної школи суддів України в ході реалізації зазначеного проекту. Однією з головних цілей проекту є підтримка інституційного розвитку Національної школи суддів України та зміцнення її кадрового потенціалу. Тому, започатковуючи співпрацю, представники школи одразу зосередилися на розробці плану можливих заходів уже на друге півріччя поточного року та обговорили низку пропозицій щодо вдосконалення існуючих програм навчання та розробки нових курсів і програм [3].

У Франції підготовку кадрів для судової системи здійснює Національна школа магістратури (Ecole Nationale de la Magistrature), яка з моменту свого створення в 1958 р. забезпечила навчання та підготовку всіх французьких суддів. Школа приймає на навчання щороку від 100 до 250 слухачів, підготовка яких триває 31 місяць. Школа також надає інші послуги, зокрема здійснює підготовку магістрів іноземних держав, із яким укладено угоди про співпрацю (щороку

початкову підготовку або продовження навчання проходять близько 2 000 іноземних слухачів); здійснює підготовку осіб, які за статусом не є суддями, однак працюють у сфері правосуддя [4].

Підготовка суддів у Національній школі магістратури здійснюється в декілька етапів. На першому етапі розвиваються та закріплюються навички судді, незалежно від його профілю майбутньої роботи. Основна увага приділяється загальним знанням, які охоплюють усі функції судді. На другому етапі майбутні судді поділяються на відповідні групи залежно від напрямку роботи та проходять дванадцятитижневе стажування в судах. Крім того, Національна школа магістратури забезпечує безперервне підвищення кваліфікації суддів, яке є обов'язковим для кожного діючого судді тривалістю 5 днів на рік [4].

У Польщі початкову та післядипломну підготовку кадрів судових органів здійснює Державна академія судочинства та прокуратури Республіки Польща (далі – Академія). Академія діє з 4 березня 2009 р. і є єдиною центральною установою, яка відповідає за початкову та післядипломну підготовку кадрів судових органів і прокуратури в Польщі. Для функціонування та вирішення статутних завдань Академія отримує субсидії з бюджету держави, розмір яких визначається міністром юстиції Польщі, а також використовує власні доходи. Для фінансування статутних завдань Державна академія також отримує фінансові кошти з фондів Євросоюзу [5].

Відповідно до Статуту основними завданнями Державної академії судочинства та прокуратури Республіки Польща є такі: 1) проведення курсів загальної, судової та прокурорської спеціалізації (у Польщі таке стажування називають «аплікацією»), метою якої є теоретична та практична підготовка до посади судді, прокурора, асесора прокуратури, помічника судді, помічника прокурора й судового референдарія; 2) підготовка та підвищення кваліфікації суддів, прокурорів та асесорів прокуратури з метою поповнення професійних знань і підвищення кваліфікації; 3) підготовка та підвищення кваліфікації судових референдаріїв, помічників судді, помічників прокурора, співробітників органів опіки та піклування, а також співробітників судів і прокуратури з метою підвищення кваліфікації; 4) аналіз та оцінка рівня професійної компетенції обраних посад у судах загальної юрисдикції та прокуратури з точки зору потреб у галузі навчального процесу. Для вирішення статутних завдань Державна академія веде міжнародну співпрацю, а також взаємодіє з юридичними факультетами провідних вузів, науково-дослідними центрами й Академією наук Республіки Польща. Основними органами Державної академії є Програма рада та Директор [5].

В Азербайджані підготовка діючих і майбутніх суддів (кандидатів) здійснюється: 1) Академією юстиції при Міністерстві юстиції Азербайджанської Республіки; 2) Судово-правовою радою Азербайджанської Республіки; 3) Комітетом із відбору суддів.

Академія юстиції Міністерства юстиції Азербайджанської Республіки є науково-освітньою установою,

яка має статус юридичної особи. Академія організує початкову підготовку кандидатів у судді та подальше підвищення кваліфікації суддів, а також обов'язкову підготовку кандидатів на посади керівників судових органів і прокуратури [1, с. 12–13].

Судово-правова рада – це незалежний орган, який діє на постійній основі й під час вирішення організаційних, фінансових та інших питань не залежить від законодавчих, виконавчих, судових органів влади, місцевих органів самоврядування або юридичних і фізичних осіб. Судово-правова рада взаємодіє із законодавчими, виконавчими та судовими органами, Колегією адвокатів Азербайджанської Республіки та науковими організаціями. Рада забезпечує організацію та функціонування системи судів, організує відбір кандидатів у судді й виконує функції самоврядування судової системи. Фінансування Судово-правової ради здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. Комітет із відбору суддів забезпечує збір заявок кандидатів у судді й із дотриманням принципу гласності організує письмовий тест та усний іспит для визначення підготовленості та придатності кандидатів на заміщення суддівських постів, закликає кандидатів у судді до проходження довгострокової підготовки, визначає їх профпридатність шляхом проведення співбесід. До його складу входять 11 членів, у тому числі 6 суддів [1, с. 12–13].

У Російській Федерації спеціалізовану підготовку кадрів для судової системи здійснює Федеральна державна бюджетна освітня установа вищої професійної освіти «Російська академія правосуддя» (далі – Академія), яка є вищим навчальним закладом, засновниками якої є Верховний суд Російської Федерації й Вищий арбітражний суд Російської Федерації.

Академія створена відповідно до Указу Президента Російської Федерації «Про Російську академію правосуддя» від 11 травня 1998 р. № 528 та Постанови Уряду Російської Федерації «Про Російську академію правосуддя» від 28 жовтня 1999 р. № 1199 із передачею виконання функцій і повноважень засновника Верховному суду Російської Федерації й Вищому Арбітражному Суду Російської Федерації.

Основними завданнями та напрямками діяльності Академії є такі: 1) підвищення кваліфікації суддів судів загальної юрисдикції та судів суб'єктів Російської Федерації; працівників апаратів судів загальної юрисдикції та судів суб'єктів Російської Федерації; працівників системи Судового департаменту при Верховному Суді Російської Федерації; 2) професійна перепідготовка суддів судів загальної юрисдикції та судів суб'єктів Російської Федерації, уперше призначених на посаду судді; 3) підготовка для судової системи Російської Федерації висококваліфікованих фахівців із вищою й середньою професійною освітою, бакалаврів, магістрів; 4) виконання досліджень і робіт за завданням Уряду Російської Федерації, Верховного Суду Російської Федерації й Вищого Арбітражного Суду Російської Федерації, у тому числі підготовка рекомендацій і пропозицій щодо пріоритетних питань судової реформи тощо [6]. На сьогодні Академія навчає понад 18 000 студентів як у Москві, так

і в 10 філіях Росії (Томськ, Хабаровськ, Челябінськ, Ростов-на-Дону, Воронеж, Казань, Санкт-Петербург, Нижній Новгород, Іркутськ, Краснодар). Щорічно в Академії проходять курси підвищення кваліфікації більше 5 000 слухачів судової системи Російської Федерації. Серед викладачів Академії – представники судової системи, органів державної влади, а також відомі юристи, економісти та науковці міжнародного рівня (у тому числі діючі судді) [7].

У Грузії професійну підготовку осіб, які призначаються на посаду судді (слухачі юстиції) у системі загальних судів Грузії здійснює Вища школа юстиції Грузії (НСОJ) (далі – Школа). Це судова освітня установа, основною метою якої є забезпечення поглиблення теоретичних знань слухачів юстиції та набуття необхідних для практичної роботи навичок і вмінь, а також усвідомлення слухачами юстиції їхньої відповідальності в майбутньому та свободи дій у встановлених законом межах, сприяння поступовій інтеграції слухачів юстиції в соціальне середовище, у якому їм як суддям належить працювати.

Школа також забезпечує перепідготовку діючих суддів із метою професійного вдосконалення, підготовку та перепідготовку кандидатів у помічники судді та інших фахівців для укомплектування системи загальних судів Грузії висококваліфікованими фахівцями [8].

Початкова підготовка програми суддів триває 10 місяців і складається з трьох етапів: основне навчання, стажування в Тбіліському міському суді й семінари. Зміст і тривалість кожного етапу програми підготовки регулюється Законом Грузії «Про Вищу школу юстиції» та статутом НСОJ. Безперервна програма навчання суддів складається з тренінгів, семінарів, практикумів і навчальних поїздок. Основна мета безперервної програми навчання суддів – поліпшення кваліфікації діючих суддів і судова практика в цілому. Безперервна програма навчання помічників суддів та інших працівників судів здійснюється аналогічним чином. Вона також складається з тренінгів і семінарів не тільки з правових питань, а й із питань управління судами, управління на випадок екстремальних ситуацій, етики працівників суду, відносин із громадськістю тощо [9].

У Білорусії процедура підготовки кандидатів на посаду судді загального або господарського суду виглядає таким чином. Міністерство юстиції Республіки Білорусь або Вищий Господарський Суд Республіки Білорусь направляють кандидата в судді для проходження спеціальної підготовки на посаду відповідно судді загального або господарського суду. Умови проходження спеціальної підготовки на посаду судді загального або господарського суду визначаються Міністерством юстиції Республіки Білорусь спільно з Верховним Судом Республіки Білорусь або Вищим Господарським Судом Республіки Білорусь [10].

Спеціальна підготовка на посаду судді полягає в реалізації освітньої програми спеціальної підготовки, необхідної для заняття посади судді, і включає навчання строком до одного року в установі освіти з поєднанням стажування в одному із судів республіки,

у якому є вакантна посада судді, під керівництвом судді, призначеного, відповідно, Головою Верховного Суду Республіки Білорусь або Головою Вищого Господарського Суду Республіки Білорусь. Спеціальна підготовка включає в себе: 1) теоретичний курс навчання в Інституті перепідготовки та підвищення кваліфікації суддів, працівників прокуратури, судів та установ юстиції Білоруського державного університету (далі – Інститут); 2) стажування в одному з районних (міських) судів, на вакантну посаду в яких претендує кандидат; 3) підсумковий курс навчання в Інституті [11]. Таким чином, єдиним закладом підготовки кадрів для судової системи Республіки Білорусь є Інститут перепідготовки та підвищення кваліфікації суддів, працівників прокуратури, судів та установ юстиції Білоруського державного університету [12].

Підготовку суддів у Республіці Молдова здійснює Національний інститут юстиції. Національний інститут юстиції є державною установою, яка відповідає за початкову підготовку й подальше підвищення кваліфікації суддів і прокурорів, а також інших співробітників, що сприяють належному функціонуванню системи правосуддя. Органами управління інституту є Рада та виконавчий директор. Вищим органом управління є Рада в складі 13 членів (7 суддів і 4 прокурори). Крім цих 11 членів, до Ради входять один представник Міністерства юстиції Республіки Молдова й один професор права. Рада є головним адміністративним/виконавчим органом інституту. У ведення Національного інституту юстиції входять розробка стратегічних програм у галузі початкової та безперервної підготовки суддів і прокурорів та осіб, які сприяють ефективному здійсненню правосуддя, а також здійснення підготовки представників цих професій (помічника судді, адміністраторів судів, судових приставів і судових реєстраторів) [1, с. 20].

Висновки. Аналізуючи досвід організації діяльності навчальних закладів із підготовки фахівців судової системи таких країн, як Канада, Франція, Польща, Азербайджан, Російська Федерація, Грузія, Республіка Білорусь та Республіка Молдова, доходимо висновку, що в кожній із зазначених країн існує спеціально створена установа – навчальний заклад, який забезпечує підготовку та перепідготовку суддів. Аналіз діяльності цих установ показує, що в окремих країнах не забезпечується достатній рівень самостійного вирішення питань оперативного управління та функціонування навчальних закладів (Азербайджан, Республіка Білорусь, Російська Федерація). Відносна незалежність, самостійність у частині вирішення питань оперативного управління, фінансування та функціонування притаманна установам із підготовки суддів Канади, Франції, Польщі, Грузії та Республіки Молдова.

У низці країн (Канада, Російська Федерація) навчальні заклади здійснюють підготовку та перепідготовку тільки суддів і кандидатів у судді, в інших країнах (Франція, Польща, Азербайджан, Грузія, Республіка Білорусь і Республіка Молдова) навчальні установи забезпечують підготовку також інших фахівців сфери правосуддя (прокурорів, адвокатів, помічників суддів, судових приставів тощо), що значно зменшує фінансові затрати й економічні ресурси на спільне навчання, у межах одного навчального закладу, представників різних правових і судових спеціальностей. Крім того, існує досвід (Франція) з підготовки іноземних фахівців для системи правосуддя, що надає можливість отримувати додаткові фінансові ресурси та спрямовувати їх на розвиток матеріальної, технічної й навчальної бази навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Подготовка судей : [доклад]. – Страсбург : Генеральная дирекция по вопросам прав человека и верховенства права, 2012. – 278 с.
2. Савчук Р. Українсько-канадський проект «Суддівська освіта – для економічного зростання» / Р. Савчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vvksu/2012_4/savchuk.pdf.
3. Започаткування нового українсько-канадського проекту «Суддівська освіта задля економічного розвитку» (2012–2017 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nsj.gov.ua/ua/international/different/1392>.
4. Ecole Nationale de la Magistrature Ministère de la Justice [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.metiers.justice.gouv.fr/ecoles-10082/ecole-nationale-de-la-magistrature-12057>.
5. Государственная академия судопроизводства и прокуратуры Республики Польша [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kssip.gov.pl/rosyjsk>.
6. Устав Федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Российская академия правосудия» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.raj.ru/?mod=pages&id=19>.
7. Об Российской академии правосудия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.raj.ru>.
8. О Высшей школе юстиции : Закон Грузии от 28 декабря 2005 г. № 2602 // Законодательный вестник Грузии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_idmssearch&view=docView&id=25594&lang=ru.
9. The High School of Justice of Georgia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hsoj.ge/index.php?m=741>.
10. О Судустройстве и статусе судей : Кодекс Республики Беларусь от 29 июня 2006 г. № 139-З [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.belnovosti.by/kodeksy/3381-kodeks-o-%20sudoustrojstve-i-statuse-sudej.html>.
11. О внесении изменений и дополнений в постановление Министерства юстиции Республики Беларусь от 11 мая 2007 г. № 32 : Постановление Министерства юстиции Республики Беларусь от 28 декабря 2012 г. № 306 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=W21326751&p1=1>.
12. Общая информация об Институте переподготовки и повышения квалификации судей, работников прокуратуры, судов и учреждений юстиции Белорусского государственного университета / Учреждение образования «Институт переподготовки и повышения квалификации судей, работников прокуратуры, судов и учреждений юстиции Белорусского государственного университета» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lawinstitute.bsu.by/General_information/info.